

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת ויחי, תשע"ג
מספר 998מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"אל נא תקברני במצרים" נתן אביעזר

אחת השאלות המעניינות העולות בפרשת "ויחי" נוגעת למקום קבורת יעקב ויוסף. כאשר יעקב עומד למות הוא קורא לבנו יוסף, המשנה למלך ובעל סמכויות כמעט בלתי-מוגבלות, ומבקש ממנו להיקבר בארץ ישראל: "אם-נא מצאתי חן בעיניך שים-נא ירך פחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל-נא תקברני במצרים. ושכבתי עם-אבותי ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם ויאמר (יוסף) אנכי אעשה כדברך" (מז:כט-ל).

לאור הכרזה מפורשת זו של יוסף, אפשר היה לראות את העניין חתום. אבל יעקב אינו מסתפק בהבטחה זו ודורש מיוסף שבועה: "השבעה לי, וישבע לו" (מז:לא). מה פשר דרישה מוזרה זו? מדוע אין די בהבטחתו של יוסף? מדוע יש צורך גם בשבועה? ועוד שאלה: כאשר יוסף עומד למות אין הוא מבקש להעלות אותו לארץ ישראל לקבורה. הוא מוכן להיקבר כעת במצרים ורק מבקש שכאשר בני ישראל יצאו ממצרים לארץ ישראל, ייקחו את עצמותיו לקבורה סופית בארץ ישראל: "וישבע יוסף את-בני ישראל לאמר פקד פקד אלהים אתכם והעלתם את-עצמותי מזה" (נ:כה). כידוע, יצאו בני ישראל רק בימי משה, מאות שנים אחרי מותו של יוסף. מדוע יש לחכות? מדוע לא ביקש יוסף להיקבר בארץ ישראל עכשיו כמו שביקש יעקב? מה ההבדל בין המצב של יעקב שדרש קבורה מיידית בארץ ישראל למצבו של יוסף שהסכים לחכות מאות שנים עד קבורתו בארץ ישראל?

המפתח לפתרון השאלות הללו הוא הבנת מעמדו של יוסף במצרים. כאשר פתר יוסף את חלומות פרעה, נבחר על-ידו להיות משנה למלך, וכך עלה מעמדו על זה של כל יועציו ושריו של פרעה. כיצד ראו הם את האיש שפרעה העלה לגדולה במהירות כזאת? בעיניהם היה יוסף איש זר וגם פושע שנידון למאסר על ניסיונו לאנוס את אשתו של פקיד מצרי בכיר. וגרוע מכול – הוא היה עברי. יחסם של המצרים לעברים כתוב בתורה: כאשר האחים באים בפעם השנייה למצרים, יוסף מזמין אותם לארוחת צהריים. סידור השולחנות בארוחה זו אומר לנו את הכול: המצרים ישבו לאכול ליד שולחן נפרד ולא ליד אותו שולחן שלידו ישבו אחי יוסף. מדוע? "כי לא יוכלון המצרים לאכל את-העברים לחם-פי-תועבה הוא למצרים" (מג:לב). אם אפילו אכילה עם העברים נחשבת תועבה בעיני המצרים, אפשר להבין מה הם רגשותיהם של שרי פרעה כאשר עברי ממונה מעליהם למשנה למלך!

שרי פרעה היו מלאי קנאה ושנאה לאיש העברי העומד מעליהם, והם חיכו לרגע שיוסף יטעה בדבר-מה כדי שיוכלו להשחיר את פניו בעיני פרעה. יוסף יכול לשרוד בחצר פרעה רק אם יתנהג בתבונה. היה עליו להוכיח שוב ושוב את נאמנותו למצרים ולהראות שכל כוונותיו בתפקידו הרם הן לשרת את פרעה ולקדם את ענייני העם המצרי.

* נתן אביעזר הוא פרופסור לפיזיקה באוניברסיטה ומחבר הספרים: "בראשית ברא" ו-"אמונה בעידן המדע".

הרקע הזה מאפשר לנו להבין מדוע דרש יעקב שבועה מיוסף שלא יקברנו במצרים. בקשת יוסף לקבור את אביו בארץ כנען עלולה הייתה להתפרש בעיני המצרים כמעליבה: וכי אין אדמת מצרים קדושה דייה עבור העברים הללו?? רק דרך אחת הייתה פתוחה בפני יוסף שבה יכול היה להצדיק בפני פרעה את בקשתו זו: השבועה שנשבע לאביו ("אָבִי הַשְּׂבִיעֵנִי לְאֹמֶר... בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר פָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן, שָׁמָּה תִקְבְּרֵנִי", נ:ה). את זה יכול היה פרעה להבין: על הבן המסור לקיים את שבועתו לאביו הזקן: "וַיֹּאמֶר פְּרָעָה, עֲלֶה וּקְבֹר אֶת-אָבִיךָ פֶּאֶשֶׁר הִשְׂבִיעֶךָ" (נ:ו).

תירוץ זה מסביר גם מדוע לא יכול יוסף לבקש עבור עצמו להיקבר בארץ ישראל, שהרי לא הייתה לו את טענת השבועה, ועל-מנת שלא לסכן את היחסים העדינים שבינו ובין פרעה, לא ביקש מאומה ונקבר במצרים. אבל מבני השבטים ביקש שכאשר יוציא אותם הקב"ה ממצרים, יעלו גם את עצמותיו אתם לקבורה סופית בארץ ישראל.

כך נוכל להסביר גם את המפגש המוזר שבין יעקב לפרעה (מז:ז-י):

וַיָּבֹא יוֹסֵף אֶת-יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲמְדֵהוּ לִפְנֵי פְרָעָה וַיִּבְרָךְ יַעֲקֹב אֶת-פְּרָעָה. וַיֹּאמֶר פְּרָעָה אֶל-יַעֲקֹב פֶּמָּה יָמִי שְׁנֵי חַיִּיךָ. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-פְּרָעָה יָמִי שְׁנֵי מְגֹרֵי שְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה מֵעַט וְרַעִים הָיוּ יָמֵי שְׁנֵי חַיֵּי וְלֹא הִשְׁיָגוּ אֶת-יָמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אֲבֹתִי בְיָמֵי מְגֹרֵיהֶם. וַיִּבְרָךְ יַעֲקֹב אֶת-פְּרָעָה וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי פְרָעָה.

מלבד הברכות של יעקב הנדרשות מטעמי נימוס ופרוטוקול, תוכן השיחה היה לכאורה חסר-משמעות לחלוטין. אפשר להתרשם ששני האנשים אינם יודעים מה לומר זה לזה ומסתפקים בשיחה בנאלית. אבל המפגש בין יעקב לפרעה היה חשוב מאוד לאו דווקא בשל תוכן השיחה ביניהם אלא בעצם קיומו. מטרת המפגש הייתה להראות לחצר המלכות שלא רק יוסף אלא גם אביו וכל משפחתו נתונים לחסותו של פרעה, כמו שכתוב בפסוק הבא: "וַיֵּוָשֶׁב יוֹסֵף אֶת-אָבִיו וְאֶת-אָחִיו וַיִּתֵּן לָהֶם אֶחָזָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמִיטֵב הָאָרֶץ בְּאֶרֶץ רַעְמֶסֶס פֶּאֶשֶׁר צִוָּה פְּרָעָה" (מז:יא). התפקיד הרם של יוסף היה כרוך בסכנות לא-מעטות. לאורך כל השנים היה מצבו בחצר המלך שברירי ביותר. רק יחסו החם של פרעה כלפיו אפשר ליוסף לשרוד בקרב השרים המצרים. המעמד המיוחד של בני ישראל במצרים היה מבוסס על ה"כימיה" שנוצרה בין יוסף לפרעה. אין פלא אפוא שאחרי מות יוסף ופרעה לא עברו שנים רבות עד שהתרחש המפנה הבלתי-נמנע; מלך חדש במצרים הפך את עם ישראל מעם בעל מעמד מועדף לעם של עבדים (שמ' א:ח-יד):

וַיָּקָם מֶלֶךְ-חָדָשׁ עַל-מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא-יָדַע אֶת-יוֹסֵף... וַיִּשְׁיִמוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוּ בְסִבְלָתָם... וַיַּעֲבְדוּ מִצְרַיִם אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרָךְ. וַיִּמְרְרוּ אֶת-חַיֵּיהֶם בְּעִבְדָּה קָשָׁה בְּחָמָר וּבִלְבָנִים וּבְכָל-עִבְדָּה בְּשָׂדֵה, אֶת כָּל-עִבְדָּתָם אֲשֶׁר-עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרָךְ. לְצַעֲרָנוּ, הַהִיסְטוֹרִיָּה שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל מִלֵּאָה בְּמַפְנִים שְׁלִילִים כֵּאלֵה. לְמַדְנֵנוּ עַל בִּשְׂרָנוּ שֶׁאֵפִילוּ מְדִינֹת יִדִּידוּתִית בִּיּוֹתֵר כִּלְפֵי הַיְהוּדִים עֲלוּלָה בְּסוּפּוֹ שֶׁל דָּבָר לְהַפּוֹךְ לְעוֹיְנוֹת.